

Naar een regionaal erfgoeddepotbeleid in de provincie West- Vlaanderen

**Samenvatting van het
onderzoeksrapport**

Juni 2008

**Iris Steen
Patrick Van den Nieuwenhof**

Inleiding

Het Decreet van 23 mei 2008 houdende de ontwikkeling, de organisatie en de subsidiëring van het Vlaams cultureel-erfgoedbeleid, in de wandeling het nieuwe erfgoeddecreet, voorziet voor de provincies een jaarlijkse werkingssubsidie voor de uitvoering van een cultureel-erfgoedbeleid. De werkingssubsidie wordt toegekend voor:

- *minstens de ondersteuning van musea die een kwaliteitslabel hebben en die door de provincies bij het regionale niveau ingedeeld worden,*
- *desgewenst de uitbouw van een regionaal depotbeleid.*¹

Om de ontwikkeling van een regionaal depotbeleid te ondersteunen voorziet het nieuwe erfgoeddecreet een tewerkstellingssubsidie voor de provincies.

Anticiperend op de opdrachten van het nieuwe erfgoeddecreet, heeft de provincie West-Vlaanderen een onderzoek laten uitvoeren naar de toestand van de depots, de wensen en noden van erfgoedbeheerders en mogelijke oplossingen voor de problemen door middel van een regionaal erfgoeddepotbeleid (december 2007 – juni 2008). De provincie West-Vlaanderen heeft met een ruime opdrachtomschrijving aangegeven oog te hebben voor de brede context van deze problematiek, die niet los gezien kan worden van andere facetten van behoud en beheer van (roerend) erfgoed. Niet alleen uit inhoudelijke overwegingen werd de onderzoeksopdracht ruim geformuleerd, ook om praktische. Er is in de provincie West-Vlaanderen weinig systematische informatie beschikbaar over de aard en omvang van het bewaarde erfgoed in het algemeen en de depotproblematiek van erfgoedinstellingen in het bijzonder.

De gegevens in dit rapport zijn verzameld met behulp van schriftelijke vragenlijsten, plaatsbezoeken aan erfgoedinstellingen en bijeenkomsten van focusgroepen van erfgoedbeheerders in verschillende regio's. De vragenlijsten zijn verzonden aan 92 musea, 14 gemeentelijke archiefdiensten, 7 openbare bibliotheken en 2 intergemeentelijke archeologische diensten. In totaal werd van 66 (56%) instanties gegevens bijeengebracht. Hun constructieve medewerking was bijzonder belangrijk voor dit onderzoek.

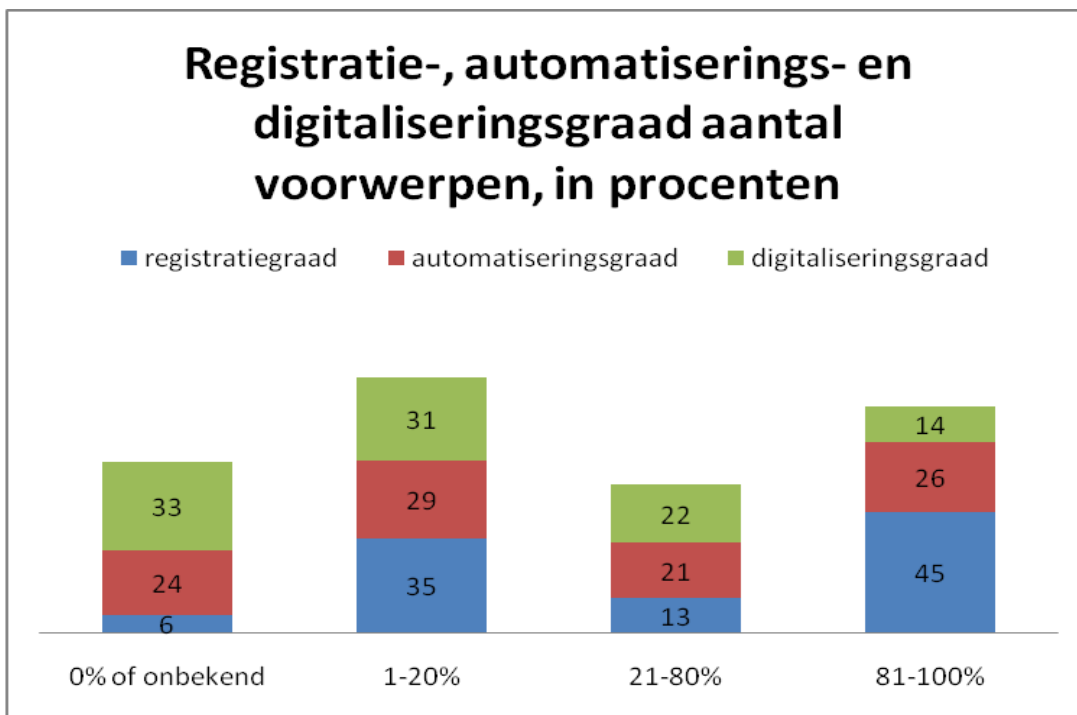
Het volledige rapport is te raadplegen op de website van de provincie West-Vlaanderen: ([link](#)). Hieronder volgen de belangrijkste elementen uit het rapport.

¹ Decreet van 23 mei 2008 houdende de ontwikkeling, de organisatie en de subsidiëring van het Vlaams cultureel-erfgoedbeleid, art. 62.

1. Krachtlijnen van het onderzoek

1.1. Musea en publieke objectencollecties

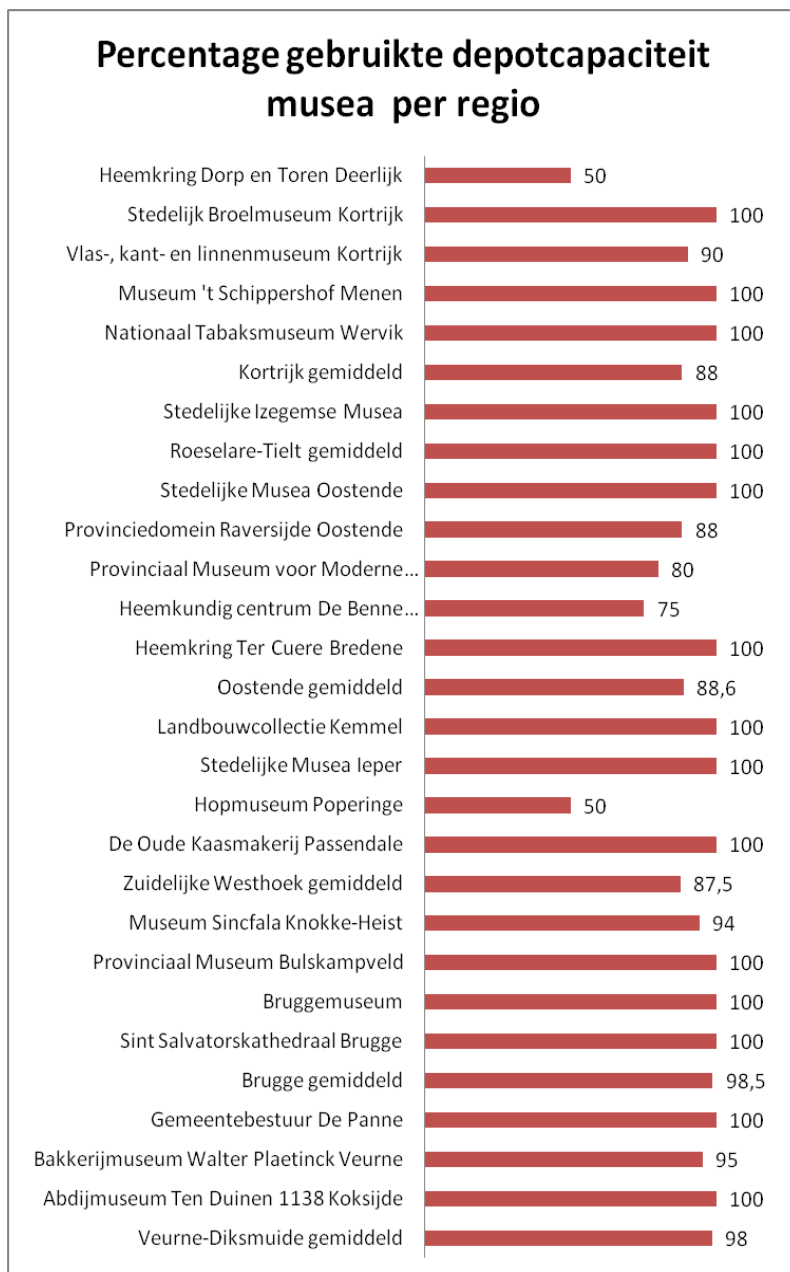
Er zijn nog veel aspecten van collecties onbekend. Aan de basis van dat probleem ligt een gebrekkige registratie. Veel instellingen werken hard aan registratie, maar tegelijkertijd signaleren zij een gebrek aan personeel om deze taak naar behoren en in een vlot tempo uit te voeren. Alle instellingen beschikken over basisdeskundigheid, sommige over specifieke expertise, hoewel niet alle deskundigheid gedetecteerd is.

Grafiek 1. Registratie-, automatiserings- en digitaliseringsgraad van voorwerpen

In deze grafiek staat welke percentages voorwerpen in musea zijn geregistreerd op papier (registratie), met behulp van software (automatisering) en digitaal gefotografeerd zijn (digitalisering). 45% van alle voorwerpen is vrij volledig geregistreerd (81-100%), 13% is ten dele geregistreerd (21-80%) en bij 35% is nog maar een begin gemaakt met registratie (1-20%); 6% is niet geregistreerd of daarvan is onbekend of de voorwerpen geregistreerd zijn. Er zijn minder voorwerpen met behulp van een computerprogramma geregistreerd en digitalisering is nog minder ver gevorderd.

De depots zitten vol tot overvol, met objecten die voor een deel onbekend zijn, want ze zijn niet of summier geregistreerd. Hoewel de nood vrij hoog is, is de bereidheid een depot buiten de eigen instelling te gebruiken klein, omdat veel musea hun depot actief gebruiken en dus willen dat het makkelijk bereikbaar is. Dat is een positief gegeven: zij beschouwen depots niet als laatste rustplaats, maar als schatkamers van waaruit ze de permanente collectie of tijdelijke tentoonstellingen voeden, waar ze onderzoek in doen of laten doen. Een aantal musea is daarom actief op zoek naar een oplossing binnen de eigen stad, vaak wel voor enkele musea samen (Brugge, Kortrijk, Ieper), met een open oog voor noden van andere instellingen in de bredere regio. De beheerders van problematische collecties zijn meer bereid depotoplossingen te zoeken buiten hun eigen instelling.

Grafiek 2. Gebruikte depotcapaciteit van musea

De gemiddelde benutting van een musuemdepot is 92%. Ter vergelijking: bij archieven is dat 76%.

Veel depots herbergen erfenissen, die in het verleden zonder veel oog voor missie of samenhang aan de collectie zijn toegevoegd en evenmin goed zijn geregistreerd. Voor deze stukken is meestal geen directe bestemming binnen de instelling en moet op termijn een andere bestemming gezocht worden.

Om collecties te beheren en te beheersen is een collectieplan een onmisbaar instrument. Nog maar weinig musea hebben er één, al is de intentie om er één op te stellen bij veel instellingen aanwezig.

Naarmate musea professioneler hun taken aanpakken, worden de spanningsvelden, waar overvolle depots een onderdeel van zijn, duidelijker. Een museum dat zijn basistaken gewetensvol probeert uit te oefenen, ervaart dat er een kritische massa is voor goed behoud en beheer, een maximale omvang van de collectie waarvoor verantwoord behoud en beheer gegarandeerd kan worden. Dat kan betekenen dat goed behoud (financieel) niet haalbaar is voor de gehele collectie. Het museum moet dan keuzes maken, bijvoorbeeld ontzamen (een andere bestemming geven, buiten de eigen

instelling, aan delen van de collectie), aan een extern depot toevertrouwen of genoeg nemen met een lager niveau van behoud en beheer. Het benadrukken van kwalitatief hoogstaand behoud en beheer krijgt steeds meer een ethische invulling, namelijk de plicht duurzaam om te gaan met het erfgoed, om het zo goed mogelijk door te kunnen geven aan toekomstige generaties.

Er heeft een omschakeling (paradigmawisseling) plaatsgevonden in onze beschouwing van erfgoed als afgesloten fysieke objecten in vastomlijnde erfgoedorganisaties naar erfgoed als bron voor creatief denken en erfgoedorganisaties als dynamische, op het publiek en de maatschappij gerichte instellingen. De grotere gerichtheid op het publiek in plaats van de collectie zelf brengt met zich mee dat missies (de kernachtige formulering waar een museum voor staat) en daarmee collecties, sneller zullen veranderen en dus niet geheel behouden kunnen worden. Ook dit is (of wordt) een spanningsveld. Voor de toekomst zal de grotere publieksgerichtheid eisen stellen aan collectieontwikkeling (een term die de Nederlandse museoloog Peter van Mensch consequent gebruikt om de dynamiek ervan aan te duiden) en faciliteiten om deze doordacht en in samenwerking met andere instellingen aan te pakken (via ruil, bruiklenen, afspraken over verzamelbeleid en dergelijke). Collectieontwikkeling zal steeds minder een zaak zijn van individuele instellingen, maar plaats moeten vinden in netwerken². Het regionale depotbeleid kan daar handreikingen voor doen, bijvoorbeeld door collectiemobiliteit te bevorderen, actief te bemiddelen voor herbestemming of centrale (referentie)collecties bijeen te brengen, waaruit instellingen kunnen putten.

Nu is de paradigmawisseling in theorie wel voltrokken, in de praktijk zijn veel musea nog zeer collectiegericht. Hoewel de verwachting is dat musea meer gaan inspelen op maatschappelijke behoeften en hun publieke rol de leidraad laten worden voor hun missie en dus hun collectieontwikkeling, zullen het huidige collectieprofiel en de verzamelfilosofie daarachter niet snel drastisch wijzingen. Juist het overeenkomende profiel van een aantal collecties kan via een regionaal depotbeleid geoptimaliseerd worden en hun problemen kunnen gezamenlijk aangepakt worden. In het verleden werd vanuit een vrij statische visie verzameld, met een streven naar compleetheid. Dat heeft niet voorkomen dat er overlap zit in diverse collecties en er toch witte vlekken zijn, bijvoorbeeld omdat hedendaags verzamelen nauwelijks gebeurt. De meest problematische en omvangrijke collecties, die in de provincie zijn aangetroffen, zijn vanuit deze visies verzameld. Ze stellen grote problemen wat betreft beheer, om uiteenlopende redenen, en worden steeds minder getoond omdat de publieke belangstelling ervoor afneemt (bijvoorbeeld landbouw- en ambachtelijke collecties). Ongewild speelt hier dan toch het publiek een rol, zij het voorlopig een negatieve: "er is weinig belangstelling meer voor, dus bergen we de collectie voorlopig maar op".

Met een regionaal depotbeleid kan er een nieuwe dynamiek in deze collecties gebracht worden, op verschillende manieren:

- door als tijdelijk depot te dienen voor collecties die op herbestemming wachten
- door grote en veeleisende stukken (qua beheer) op te nemen en daarmee eigen depots van instellingen te ontlasten
- door centrale (referentie)collecties te creëren waaruit instellingen uit de hele provincie kunnen putten voor bruiklenen.
- door collecties bijeen te brengen voor onderzoek (archeologische collecties), waarna beslist kan worden welke bestemming de beste is voor deze collecties.
- door in een netwerk expertise rond behoud en beheer van de verschillende betrokken instellingen samen te brengen
- door op termijn te komen tot gezamenlijke afspraken over verzamelen en collectiebeleid.

De regionale depotwerking gaat op die manier een dynamische collectieontwikkeling bevorderen, zonder de eigen verantwoordelijkheid van de instellingen over te nemen. Dat is precies wat de

² VAN MENSCH, P., 'Afstoten in perspectief : van instelling naar netwerk. Terugblik op twintig jaar selectie en afstoting', in: *Niets gaat verloren*, p. 209-211.

deelnemers aan de focusgroepen wensten: ondersteuning en facilitering, zodat zij hun collectie adequaat en dynamisch kunnen beheren.

Uit het gehele onderzoek is gebleken dat er een breed draagvlak bestaat voor een regionaal depotbeleid dat bestaat uit dienstverlening via consultants en netwerking enerzijds en het beschikbaar stellen van extra ruimte anderzijds. Inschatten hoe groot de behoefte aan extra depotruimte echt is, kan pas als de collecties goed beschreven zijn en berekend kan worden hoe de evolutie van de collectie op termijn zal zijn. Nu kan dat maar heel globaal aangegeven worden. Deze constatering leidt weer tot een pleidooi voor gedegen registratie.

De hamvraag is: wat zal er in eventuele regionale depots komen te staan? Wat er niet in mag komen is voor iedereen duidelijk: collecties die afgeschreven zijn, geen bestemming meer hebben. Depots zijn een faciliteit om 'levende' collecties op te vangen. De meest genoemde reden (en een grote nood) voor onderbrenging in een regionaal depot is een calamiteit, verhuizing, reorganisatie of andere reden waarom een instelling tijdelijk ander onderdak voor zijn collectie zoekt. Het depot kan collecties die beschikbaar komen voor musea van private personen of instellingen die gesloten worden (bijvoorbeeld heemkundige collecties waar geen beheerder meer voor is) opvangen om er van daaruit een nieuwe bestemming voor te vinden. Maar deze functies kunnen en mogen niet de enige bestaansredenen voor een regionaal depot als magazijn zijn (dus afgezien van de dienstverlening die eraan gekoppeld is). Regionale depots kunnen een extensie zijn van bestaande depots voor grote stukken, stukken die speciale behandeling vereisen of stukken die uit verschillende collecties bij elkaar worden gezet om inhoudelijke redenen (voor onderzoek of als referentie), permanent of tijdelijk. De vele gemeentelijke kunstcollecties, die nu her en der staan te verkommeren, zouden zo aan een tweede leven kunnen beginnen, regionaal bijeengebracht om vervolgens via tijdelijke tentoonstellingen en bruiklenen (de 'kunstuitleen') een publieksfunctie te krijgen, in plaats van een verborgen bestaan te leiden.

Zal er gebruik worden gemaakt van de regionale depots? De noden zijn vrij duidelijk, de bedenkingen ook. Musea hebben graag hun collecties bij de hand, heemkringen vrezen het verlies van zeggenschap en van het lokale karakter van hun collecties. Toch is er ook een grote bereidheid tot samenwerking, behoefte aan ondersteuning en een gedrevenheid om verantwoord met het erfgoed om te gaan. Voor sommige problematische collecties kan een regionaal depot op korte termijn al soelaas bieden, voor andere kan op langere termijn blijken dat een regionaal depot wel een aanvaardbare oplossing is. Het depotbeleid verleent diensten en faciliteiten, er is geen verplichting tot deelname.

1.2. Archieven

De bij het onderzoek betrokken archivariissen hebben ervoor gepleit archieven niet zonder meer op dezelfde manier in een regionaal depotbeleid op te nemen als musea en objectencollecties. Archiefinstellingen en het erfgoed dat ze beheren stellen andere eisen aan een gezamenlijk beleid, hoewel er aan overkoepeling en samenwerking wel behoefte is.

Er moet een onderscheid gemaakt worden tussen archiefbescheiden en archiefinstellingen en dan weer tussen publiek- en privaatrechtelijk archief (bescheiden en instellingen). Publiekrechtelijk archief heeft een administratief-juridische functie en moet beschikbaar zijn voor de diensten die het geproduceerd hebben. Er is om deze reden dan ook een dicht net van publiekrechtelijke archiefdiensten, die ondersteund worden vanuit de provinciale Archiefdienst via subsidies en archiefconsulentschap. Die ondersteuning heeft de professionalisering van deze sector al goed op weg geholpen. Alleen historisch archief, dat geen functie meer heeft in de administratie, kan op grotere afstand bewaard worden.

De archiefdepots van gemeenten zijn minder vol dan die van musea (76% bezettingsgraad, tegen 92% bij de musea). De graad van registratie was niet goed te meten, bij gebrek aan voldoende gegevens.

Het probleem van privaatrechtelijke archieven is niet in de eerste plaats een depotprobleem en daarom in dit onderzoek niet aan de orde gekomen. Het is een probleem van sensibilisering van private archiefbewaarders en van afspraken over verwerving en bewaring tussen archiefinstellingen. Aangezien er al instrumenten bestaan om overzicht te krijgen over dit disparate veld (Archiefbank Vlaanderen) en enige zeer goed toegeruste landelijke archiefinstellingen al expertise hierover hebben opgebouwd, is het zaak met de bestaande instellingen samen te werken om dit erfgoed te vrijwaren. Waar het vervolgens wordt ondergebracht, is van secundair belang, als het maar toegankelijk gemaakt wordt.

Een groot verschil tussen archiefbescheiden en objecten is de frequentie van consultatie. Museale objecten worden over het algemeen niet veel door externe onderzoekers geraadpleegd (al gebeurt dat wel), archiefdocumenten worden in principe vaker onderzocht, zij het sommige meer dan andere. Een archiefinstelling moet dan ook altijd een publieksfunctie hebben.

Hoewel archivistiek en museologie verschillende vakgebieden zijn, zijn er veel overeenkomsten. Bij beide staat de zorg voor het erfgoed volgens ethische normen voorop. Archivarissen en museumconservatoren of –medewerkers zijn inhoudelijke en materiaaltechnische specialisten. Juist omdat archivarissen deskundig zijn op het gebied van conservatie van papier en ander documentair erfgoed (foto's bijvoorbeeld), zijn zij een belangrijke partner wat dit aspect betreft in een regionaal depotbeleid. Archivarissen zijn ook geïnteresseerd in samenwerking rond behoud en beheer, maar houden tegelijkertijd sterk vast aan de eigenheid van hun sector. In veel gemeenten is de archivaris de enige erfgoedprofessional.

Een nood die ook bij archiefinstellingen is gesignaleerd, is het gebrek aan tijdelijke opvang. Daarin kan in een regionaal depotbeleid wel voorzien.

1.3. Bibliotheken en documentatiecentra

Hoewel deze sector maar zijdelings is onderzocht, valt de enorme versnippering van dit veld en het daar bewaarde erfgoed op. Als er ergens stroomlijning nodig is, is het in deze categorie erfgoed – het documentaire erfgoed en erfgoedbibliotheken. Er zijn heemkringen met documentair erfgoed (dit bestaat onder andere uit affiches, doodsprentjes, films en video's, foto's, dia's, postkaarten en plannen), openbare bibliotheken, musea, archieven en heel veel particulieren, wiens erfgoed ook hier en daar publiek wordt gemaakt, bijvoorbeeld via beeldbanken. Naast de versnippering is er de volstrekt onoverzichtelijke registratie: openbare bibliotheken registreren in het bibliotheeksysteem (hoewel niet alle documentair erfgoed daarin wordt ingevoerd), heemkringen hanteren elk hun eigen systeem, musea ook.

Er zijn een aantal grote erfgoedcollecties in openbare bibliotheken, die van Brugge voorop. Deze bibliotheek vermeldde dat het depot niet de grootste zorg is. Deze bibliotheken geven de voorkeur aan het samenwerkingsverband dat de Vlaamse Erfgoedbibliotheek gaat vormen en dat is ook het juiste niveau van samenwerking voor deze omvangrijke, bijzondere collecties.

Dan blijven de kleinere, veelal lokaal georiënteerde collecties over. Zij vervullen een lokale functie, zijn een 'lokaal geheugen' en moeten dus ook op dat niveau functioneren. Op provinciaal niveau is er de Provinciale Bibliotheek met een fonds West-Vlaanderen. Dat fonds willen vrijwel alle bibliotheken verrijken met hun eventuele afvoer. Het probleem wat betreft bewaring is dat openbare bibliotheken geen bewaarfunctie hebben, maar juist een vrij grote circulatie van materiaal kennen; dat is in tegenspraak met het 'bewaar'karakter van het documentaire erfgoed dat ze beheren. Zolang

bibliotheken dat zelf geen probleem vinden, is dit erfgoed ondergebracht in goed toegankelijke instellingen en dus voor het publiek bereikbaar, als het tenminste goed geregistreerd is. Veel openbare bibliotheken werken ook al samen met plaatselijke (erfgoed)instellingen en verenigingen. Voor openbare bibliotheken is er een netwerk: het streekgericht bibliotheekbeleid. Hoewel dat niet gericht is op erfgoed, is een van de opdrachten erin wel samenwerking stimuleren. Die samenwerking kan thematisch ingevuld worden, bijvoorbeeld rond dat documentaire erfgoed.

1.3.1. Het versnipperde documentaire erfgoed

Het is hierboven al gesignaleerd: het documentaire en bibliothecaire erfgoed is zeer versnipperd. Het depotprobleem van dit materiaal is tweeledig: enerzijds is er veel lokaal gebonden erfgoed, dat zo dicht mogelijk bij het publiek moet bewaard worden, dat erin geïnteresseerd is of kan worden. Dat is dus geen pleidooi voor regionale oplossingen. Anderzijds gaat het vaak om materiaal dat zeer uiteenlopende bewaareisen stelt (foto's, audiovisueel materiaal, kranten) en dat digitaal ontsloten kan worden. Dan is het niet meer gebonden aan een bepaalde bewaarplaats en kan het juist wel centraal worden bewaard, onder de juiste condities. Hoe groot de behoefte aan meer depotruimte is, is niet duidelijk en kan pas geconstateerd worden als er beter zicht is op de collecties.

Er zijn prachtige voorbeelden van digitale ontsluiting, zoals de krantendatabank *Geheugen van Ieper* (www.geheugenvanieper.be). Met dit project is zowel de ontsluiting als de conservatie gewaarborgd, want na digitalisering moeten de kwetsbare kranten niet meer gemanipuleerd worden. Dit soort projecten is zeer waardevol en navolgenswaard, het probleem is dat digitalisering en digitale ontsluiting duur zijn.

De eerste nood is echter zicht krijgen op de collecties en de vele beheerders. Coördinatie en uniforme registratie van het materiaal zijn een noodzakelijk begin. Als er zicht is op de collecties, kan bekeken worden welke conservatie- en ontsluitingsmethoden het meest geschikt zijn en welke prioriteiten er gelegd moeten worden.

1.4. De toekomst ligt in samenwerking

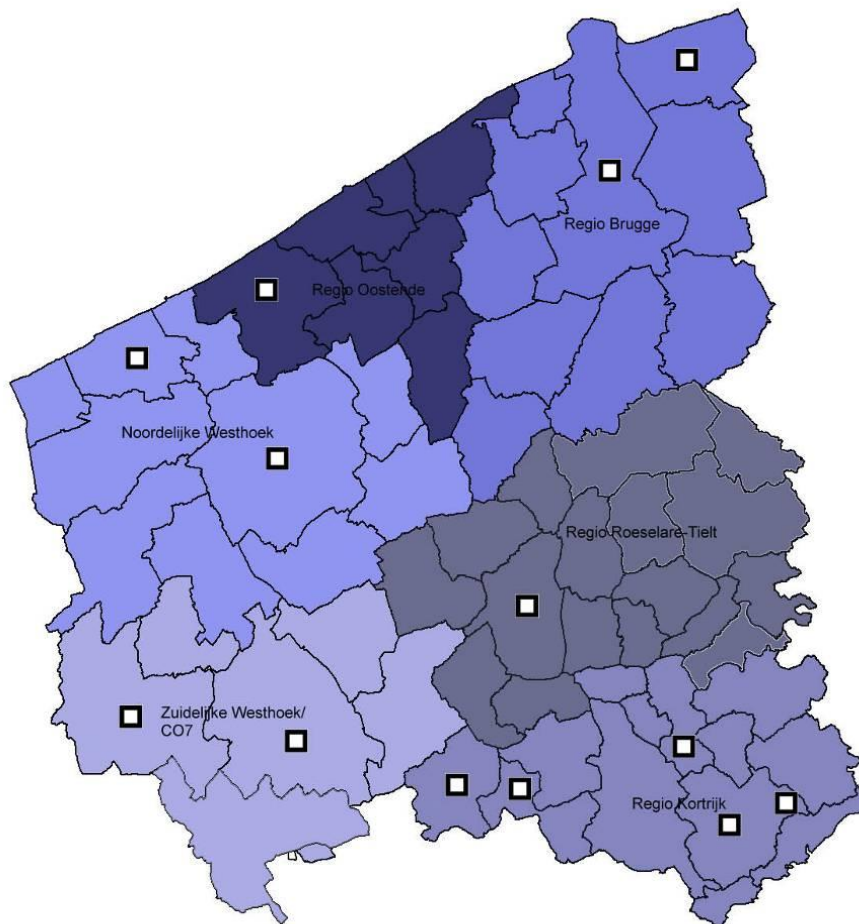
De praktijk tot nu toe is die van individuele instellingen die collecties verzamelen en beheren. Die praktijk heeft om verschillende redenen zijn grenzen bereikt of bereikt die binnenkort. Collecties zijn niet meer beheersbaar: te weinig ruimte, te weinig geld, te weinig personeel om aan de gestegen kwaliteitseisen te voldoen. Tegelijkertijd is de rol van de collectie aan het veranderen. Van een doel op zich (uit wat voor oogpunt ook verzameld) wordt een collectie meer en meer een middel om een publieke taak te vervullen. Steeds meer komt de vraag naar voren welk doel de erfgoedinstelling wil bereiken en welke voorwerpen of documenten daarvoor bewaard moeten worden. De collecties zullen letterlijk op hun waarde geschat moeten worden, waarbij de criteria voor de waardering vooraf gedefinieerd moeten worden met het oog op het doel van de verwerving en bewaring (of afstoting) ervan.

Niet alleen om praktische redenen (efficiency, rationele inzet van mensen en middelen) maar ook om inhoudelijke is samenwerking noodzakelijk: instellingen moeten zich profileren, niet 'meer van hetzelfde' zijn, maar zich onderscheiden via hun missie en daaraan gekoppelde collectie. Dat werkt alleen maar als instellingen samenwerken, elkaars collecties kennen, hun deskundigheid inzetten voor hun eigen instelling en andere en omgekeerd. Dat klinkt idealistisch, maar in de opvatting van vrijwel alle experts die zich met collecties en collectiebeleid bezig houden, is de instelling binnen vier muren niet meer houdbaar, niet duurzaam. Een regionaal depotbeleid is daarom een eerste stap om een gezamenlijke dynamiek voor erfgoedcollecties te bereiken.

2. Mogelijke locaties voor regionale erfgoeddepots

In de vragenlijsten en tijdens de focusgroepen is gevraagd om bestaande locaties aan te duiden, die in aanmerking kunnen komen voor vestiging van een regionaal depot. Er zijn heel wat suggesties gedaan, die allemaal nagetrokken zijn. Uiteindelijk zijn de volgende locaties onderzocht:

- Regio Kortrijk: Transfo Zwevegem, site D'Hondt Menen, site Verschaeve Kuurne, magazijn en kantoren naast het Nationaal Tabaksmuseum Wervik, site Deweer Otegem / Deweer Art Gallery
- Regio Roeselare-Tielt: Bottelarij brouwerij Rodenbach Roeselare
- Regio Zuidelijke Westhoek / CO7: toekomstig centraal depot Stedelijke Musea Ieper, site naast bibliotheek, Veurnestraat, Poperinge
- Regio Noordelijke Westhoek: Oude Bloemmolens Diksmuide, kapel Ster der Zee Koksijde
- Regio Brugge: Pakhuizen Brugge, eventueel depot Zwinstreek
- Regio Oostende: eventueel depot Kuststreek

Figuur 1. Overzicht van mogelijke locaties voor erfgoeddepots

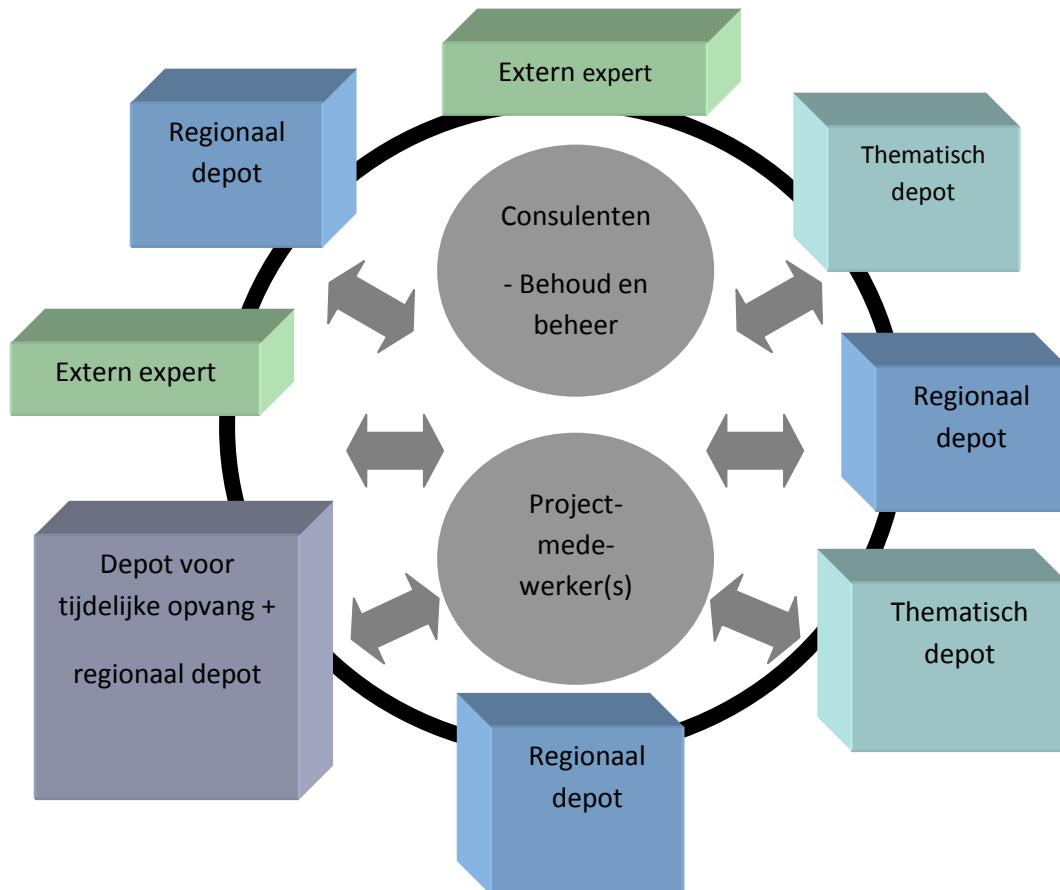
Dit overzicht is zeker niet uitputtend. Er zullen beslist meer geschikte gebouwen zijn of in de komende jaren beschikbaar komen, alleen zijn deze niet gemeld tijdens dit onderzoek. Over de eventuele inzet van deze gebouwen in een regionaal depotbeleid is nog geen enkele beslissing genomen. Die fase moet nog komen.

3. Naar een netwerk van regionale erfgoeddepots

3.1 Een interactief netwerk voor objectencollecties

Zowel op basis van de bevindingen rond collecties en collectiebeheer als op basis van de wensen van musea is een voorstel voor een netwerk gemaakt rond twee assen: de fysieke depots en de werking rond behoud en beheer, breder nog, de werking rond collectieontwikkeling.

Theoretisch ziet het interactieve netwerk er als volgt uit:

Consulenten behoud en beheer en registratie

Centraal in het model staan twee consulenten, die musea bijstaan bij hun taken rond behoud en beheer en in het bijzonder registratie. Zonder deugdelijke registratie is immers een regionale depotwerking ook niet mogelijk. De taak van de consulenten is in de eerste plaats: detecteren, stimuleren, sensibiliseren, ondersteunen en coachen. De vele vragen zullen niet allemaal door deze twee consulenten kunnen opgevangen en opgelost worden. Vandaar dat ook een beroep zal moeten gedaan worden op projectmedewerkers en deskundige externen.

Projectmedewerkers

Voor projecten rond behoud en beheer kunnen projectmedewerkers aangesteld worden, die (op termijn) voor en met musea projecten uitwerken op het gebied van behoud en beheer, bijvoorbeeld rond thema's als preservatie van textiel of onderzoek van archeologische artefacten.

Depot voor tijdelijke opvang

In de gehele provincie is behoefte aan een depot voor tijdelijke opvang (zie hoofdstuk 6). De benutting hiervan is moeilijk te voorspellen en leegstand is inefficiënt en duur. Daarom is de beste oplossing een bestaand depot in het netwerk eveneens de functie van tijdelijk depot te geven. Daartoe moet dan wel ruimte gereserveerd worden, maar de werking ervan is een onderdeel van de werking van het gehele depot.

Regionale en thematische depots

In het netwerk worden in maximaal zes regio's erfgoeddepots opgericht. Dit kunnen zelfstandige organisaties, dat wil zeggen enkel opslagruimte met een werking, of depots van bestaande musea zijn. Een aantal regionaal erkende musea heeft al aangegeven dat hun (toekomstige) depot hiervoor gebruikt kan worden. Deze depots kunnen algemeen zijn, of zo algemeen mogelijk, dat wil zeggen geschikt voor diverse soorten materiaal, qua klimaat en qua werking. Ze kunnen ook thematisch zijn, qua werking en qua inrichting geschikt voor een soort objecten of materiaal. Een combinatie van beide is eveneens mogelijk: een algemeen depot met daarnaast een specialisatie. Een regionaal depot moet niet persé enkel voor die regio werken, maar kan zich bijvoorbeeld thematisch richten op enkele regio's of de provincie als geheel.

Externe experts

Het voordeel van een netwerk is dat er verschillende partners in opgenomen kunnen worden: musea, andere collectiebeheerders en deskundigen. Niet alle deskundigheid zal beschikbaar zijn bij de consultants en de partners. Daarom kunnen andere deskundigen, zoals restauratoren of inhoudelijke deskundigen, bijvoorbeeld van landelijke expertisecentra, in het netwerk ingeschakeld worden.

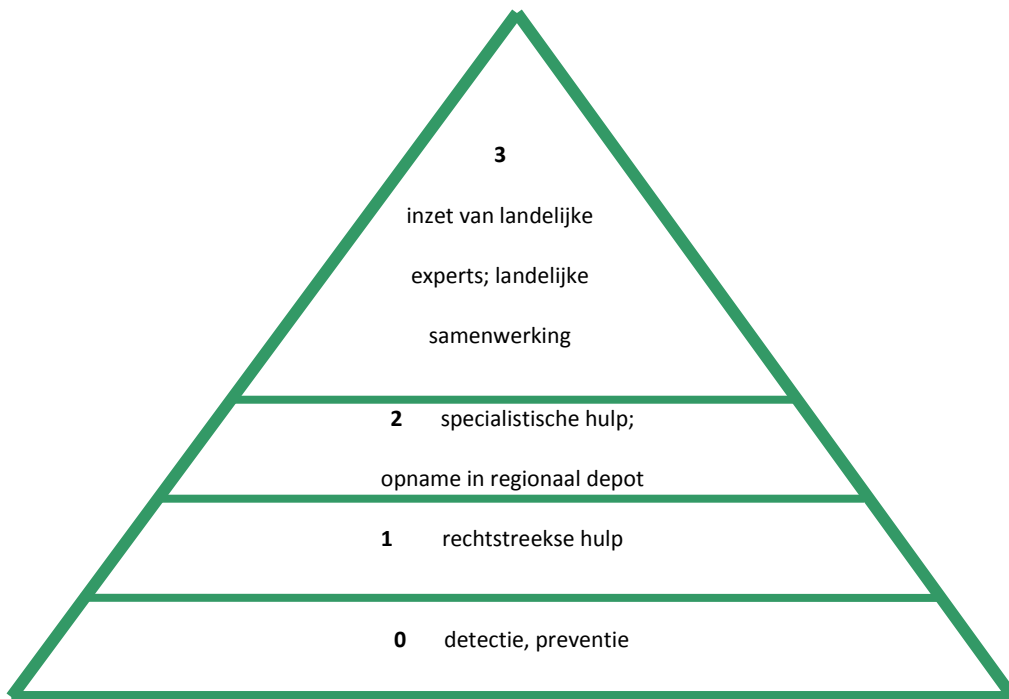
Interactie met partners

De interactie in het netwerk is uitermate belangrijk. De coördinatie van het netwerk ligt bij de consultants. Zij werken samen met tal van partners, die op verschillende niveaus functioneren. Partners zijn zoveel mogelijk bestaande samenwerkingsverbanden als gebiedsgerichte werking cultuur, erfgoedconvenants en projectverenigingen. Daarnaast zijn musea, andere collectiebeheerders en cultuurbeleidscoördinatoren (potentiële) partners. Juist omdat er zo veel partners bij betrokken zijn, die niet allemaal dezelfde functie en dezelfde belangen hebben, is een decentralisatie van het netwerk noodzakelijk.

3.2. De werking van het netwerk

Het netwerk wordt opgedeeld in diverse niveaus ('lijnen'), naar analogie met de gezondheidszorg. Het idee hierachter is dat kennis over behoud en beheer en de toepassing ervan zo veel mogelijk in instellingen zelf aanwezig moet zijn. Die kennis kan vergroot worden via deskundigheidsbevordering en ondersteuning. Werken aan de basis is dus essentieel. Het tweede idee erachter is dat specialisatie alleen moet plaatsvinden als dat nodig is, met andere woorden dat specialistische kennis of ondersteuning pas wordt ingeroepen als duidelijk is wat het probleem is en dat het probleem niet met eenvoudige middelen of kennis is aan te pakken. Er moet dus een diagnose gesteld worden. Hoe complexer het probleem of de situatie hoe hoger het niveau waarop het aangepakt wordt.

Schematisch ziet dit getrapte systeem er als volgt uit.

calamiteiten- en tijdelijke opvang

Nuldelijns erfgoedzorg bestaat uit detectie, prospectie, doorlichting, preventie. Op dit niveau kunnen de consultants globale metingen en nulmetingen van collecties uitvoeren. Problemen die dan geconstateerd worden, worden verwezen naar de eerstelijnszorg. Op dit niveau hoort ook preventie thuis, waarover de consultants advies kunnen geven, eventueel met hulp van een website of andere media.

Eerstelijns erfgoedzorg is de rechtstreeks toegankelijke hulp betreffende behoud en beheer van de consultants en regionale contactpersonen in erfgoedcellen of in musea. Een interactieve digitale helpdesk kan een goed hulpmiddel zijn (naar het voorbeeld van Helpdesk Lokaal Erfgoed van Heemkunde Vlaanderen³).

Tweedelijns erfgoedzorg is tweeledig: deze wordt enerzijds gevormd door erfgoedzorgers die na doorverwijzing kunnen worden ingezet om een bepaalde vraag op te vangen, bijvoorbeeld restaurateurs of deskundigen in musea. Anderzijds bestaat het uit het doorlopen van een traject onder leiding van één van de consultants dat leidt tot het opnemen, op grond van duidelijke criteria, van collecties in een regionaal depot.

Derdelijns erfgoedzorg is de dienstverlening waarop professionele erfgoedzorgers een beroep kunnen doen om hun taken rond behoud en beheer beter uit te kunnen voeren. Het kan bestaan uit het inzetten van landelijke expertisecentra, de landelijk erkende musea en archieven, de

³ www.helpdeslokaalerfgoed.be.

erfgoedbibliotheek, Faro. Te denken valt aan gezamenlijke oplossingen voor problematische collecties of gezamenlijke vormingsinitiatieven.

EHBO (Erfgoed Hulp Bij Ongevallen) of EUG (Erfgoed Urgentie Groep) is er voor het geval waarin de voornoemde preventieve en curatieve maatregelen geen oplossing bieden. Te denken valt aan calamiteiten, verhuizing of verbouwing. In deze gevallen is het nodig een opvangnet te creëren om snel een oplossing te bieden op het vlak van logistiek, tijdelijk depot, quarantaineruimte en andere maatregelen die nodig zijn om collecties snel en doelmatig onder te brengen. Dit opvangnet is provinciaal georganiseerd en het tijdelijke depot is ondergebracht in één van de regionale erfgoeddepots.

Getrapt, van lokaal naar landelijk

Zoals uit bovenstaand schema blijkt, houdt het netwerk niet op bij de provinciegrenzen. Dat kan niet, omdat deskundigen, expertisecentra en het steunpunt zich buiten de provincie bevinden. Het is ook niet wenselijk, omdat de problematiek van behoud en beheer, waar depots een onderdeel van zijn, niet uniek is voor de provincie West-Vlaanderen en gezamenlijke aanpak van een aantal zaken efficiënter en goedkoper zal zijn. Regelmatige afstemming van de provincies onderling en van de provincies samen met het Vlaamse niveau is wat betreft het erfgoeddepotbeleid zeer wenselijk.

4. Fasering

Het voorgestelde netwerk kan in fasen opgebouwd worden. De Vlaamse gemeenschap voorziet vanaf 2010 weddensubsidies voor personeel, dat ingezet kan worden in het regionale erfgoeddepotbeleid⁴. Op grond daarvan is de volgende fasering mogelijk:

Fase 1 2008 -2009

- Uittekenen van een beleidsplan in kader van een cultureel-erfgoedconvenant tussen de provincie en de Vlaamse Gemeenschap (zie hoofdstuk 11.2.3.3).
- Organisatie van bovenprovinciaal overleg. Dit is belangrijk omdat elke provincie bezig is een regionaal erfgoeddepotbeleid uit te tekenen en de depotproblematiek in de provincies redelijk hetzelfde is. Het is een opstap naar permanent bovenprovinciaal overleg over deze materie (zie hoofdstuk 10.3)
- Opstarten van een pilootproject (bijvoorbeeld Vlasmuseum, hoofdstuk 10.8)

Fase 2 2010

- Aanstelling van twee consultants: één voor behoud en beheer, één voor registratie en een administratief-logistieke medewerker.

De consultants bereiden het netwerk voor en fungeren als aanspreekpunt en adviseur in de eerste lijn van het netwerk (zie hoofdstuk 10.3). Om hun werk in goede banen te leiden, krijgen zij ondersteuning van een administratief-logistieke medewerker. De consultants bereiden de opening van een eerste regionaal depot voor.

- Eventueel opbouw van een centraal registratiesysteem.

Fase 3 2011

- Opening van een eerste regionaal depot, tevens tijdelijk depot. Aanstelling van een depotbeheerder.

Het eerste regionale depot fungeert tegelijkertijd als tijdelijk depot voor de hele provincie.

⁴ Decreet van 23 mei 2008 houdende de ontwikkeling, de organisatie en de subsidiëring van het Vlaams cultureel-erfgoedbeleid, art. 100 en 102.

Fase 4 vanaf 2012

- Uitbouw van regionale en materiaalspecifieke depots. Uitbreiding van personeel voor exploitatie van de depots.
- Eventueel medewerker (s) voor projecten rond behoud en beheer binnen het regionale depotbeleid.

5. Besluit

De regionale depotwerking is een nieuw fenomeen, waarvoor geen kant-en-klare recepten bestaan. Er zijn nog weinig voorbeelden van werking en de werking moet aangepast worden aan de omstandigheden in een regio of een provincie. In dit rapport is op basis van de situatie, die tijdens het onderzoek is aangetroffen, gesprekken met belanghebbenden, inspirerende voorbeelden en theorie een model ontwikkeld. Dat model is geen dwingend keurslijf, er zijn keuzemogelijkheden, het tempo van implementatie kan gekozen worden, kortom, het is bouw pakket, waar naargelang de te kiezen prioriteiten, de kansen en de financiën beslissingen worden genomen.

Uitermate belangrijk is dat het regionale depotbeleid, waarin de provincie coördineert en ondersteunt, een zaak is van alle partners samen. In het getrapte netwerk heeft elke instelling zijn eigen rol.

Regionale depotwerking gaat met mensen, middelen en depotfaciliteiten een dynamische collectieontwikkeling bevorderen, zonder de eigen verantwoordelijkheid van de instellingen over te nemen. Het regionale depotbeleid van de provincie West-Vlaanderen zal het stof van het erfgoed afblazen en ervoor zorgen dat depots geen vergaarbakken van onbekende stukken meer zijn, maar schatkamers waaruit alle instellingen regelmatig kunnen putten.